

bilimname 46, 2021/3, 273-304

Tür: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 21.09.2021, Kabul Tarihi: 29.12.2021, Yayın Tarihi: 31.12.2021

doi: 10.28949/bilimname.998260

AHİLİK SİSTEMİNİN GELİŞİMİ VE MALİ YAPISI İLE 1872-1875 YILLARINA AİT AHI EVRAN VAKFININ MUHASEBE KAYITLARININ İNCELENMESİ

İsmail BEKÇİ^a

Ali APALI^b

Tuğba ÇULCU^c

Öz

Ahilik Arapçada kardeş manası taşırken Türkçe'deki karşılığı ise cömert, konuksever ve yiğitlidir. Ahilik sisteminin amacı, insanların dayanışma ve yardımlaşma içinde bulunarak dürüst, gayretli, hayırsever, konuksever, cömert bireylerin oluşmasını sağlamaktır. Ayrıca ahilik sistemi, Türk topluluğunda birlik ve beraberliği de güçlendirdiği bilinmektedir. Ahilik sistemi zamanla iş ve meslek ahlakında uyulması gerekli olan kuralları yansıtmakta ve güçlü bir eğitim kuruluşu olduğu da görülmektedir. Sistem, XIII. asırda Anadolu Selçuklu Devleti döneminde doğmuş, Osmanlı Devleti döneminde 700 sene varlığını devam ettirmiş ve XVIII. asırdan sonra adının değişmesi ile "esnaf birliği" biçiminde kurumsallaşmıştır. Bu çalışmada konu ahilik sistemi, ahilik sisteminin fonksiyonları, mali yapısı, vakıfları, Osmanlı Devleti öncesi ve Osmanlı Devleti dönemindeki ahilik sistemi olarak belirlenmiştir. Bu konu kapsamında 1872 ve 1875 yıllarına ait Kırşehir Sancağı'nda faaliyet göstermiş olan Ahi Evran Vakfı'nın Muhasebe Kayıtlarının incelenmesi çalışmanın amacını oluşturmuştur. Çalışmada, ahilik sisteminde ahi zaviye ve vakıflarının büyük öneme sahip olduğu ve Osmanlı Devleti'nde XX. asra kadar devam eden ahilik sisteminin saygınlığı ve kâr oranlarının azalması ile varlığını zamanla kaybettiği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma kapsamında incelenen belgelerin ağırlıklı olarak arazi gelirlerinin muhasebe kayıtlarının olduğu ve Der Liva-yı Kırşehri'ne ait 224 musakkafat ve 183 müstegallat olduğu ve 7 tane müstegallatın başkalarının sorumluluğunda olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca vakıflarda görev yapan kişilerin, maaş ve diğer ödemelerinin görevli oldukları bölgelerden tahsil edilen gelirlerden kesinti yapılarak karşılandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: İslam Tarihi, Muhasebe Tarihi, Ahilik Sistemi, Mali Yapı.

^a Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, ismailbekci@sdu.edu.tr

^b Doç. Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, aapali@mehmetakif.edu.tr

^c Yüksek Lisans Öğr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, tugba-culcu@hotmail.com

**THE DEVELOPMENT OF THE AHI SYSTEM AND ITS FINANCIAL
STRUCTURE, AND THE REVIEW OF ACCOUNTING RECORDS BELONG TO
THE YEARS OF 1872-1875 OF AHI EVRAN FOUNDATION**

In Arabic, ahi-order means brother, while in Turkish, it means compassionate, hospitable, and brave. Through unity and cooperation, the ahi-order system aims to produce honest, vigilant, benevolent, hospitable, and generous individuals. It is also known that the ahi system strengthens the unity and solidarity in the Turkish community. The Ahi system reflects the rules that must be followed in business and professional ethics over time, and it is seen that it is a strong educational institution. It is known that the ahi system was born in the period of Anatolian Seljuk State in the XIIIth century, continued its existence for 700 years during the Ottoman Empire period, institutionalized in the form of "artisans union" with the change of its name after the XVIIIth century.

The definition of the ahi system, its functions, financial structure, foundations, and ahi system in the Pre-Ottoman State and the during the Ottoman Empire are the focus of this research. The Accounting Records of 1872 and 1875 of the Ahi Evran Foundation, which was active in the Kırşehir Sanjak, will be examined within the context of this subject. It is revealed in the study that the ahi system, ahi hermitages having great importance and carried until XXth century in Ottoman Emperor, have been demolished in time as its prestige and profit decreased. The documents examined within the study are mainly accounting records of the income belonging to the land, and it has been revealed that there are 224 canopied places (musakkafat) 183 belong to Der Liva-yı Kırşehri and that seven of them are under the responsibility of others. Also, it was concluded that the salaries and other payments of the foundation workers were covered by deducting from the income collected from their assigned positions.

[The Extended Abstract is at the end of the article.]

Giriş

Anadolu'da ortaya çıkan ve zamanla köylere kadar yaygınlaşma gösteren zanaat ve tecim'in¹ ana ögesini dayanışma ve yardımlaşma oluşturmaktadır. Sosyo-ekonomik ve ulusal bir topluluk oluşturmayı gaye edinen kuruluş olan ahilik sistemi, toplumda var olan tüm varlıklara az sayıdaki insanın hükmetmesine izin veren bir örgütlenmenin ismi olmayıp, toplumda orta kesimin kalkınmasında yardımcı bulunan teşkilatın adıdır.

¹ Kazanç amacıyla büyük çapta yapılan alışveriş, ticaret.

Sistem, Selçuklu ve Osmanlı Devleti tarafından kurularak dini, kültürel ve topluma ilişkin düzenlemeleri kapsamaktadır. Ahilik, bir örgüt ve fikir sistemini belirtmekle beraber, insanların dürüst, gayretli, hayırsever ve konuksever gibi özelliklere sahip cömert kişilikte olması için bir sistem oluşturularak bu özelliklerin zanaat ve tecimin, iş edinenlerde de olmasını istenmiştir.

Ahilik sisteminin amaçları arasında anavatanlarından Anadolu'ya gelen Türklerin kendi zanaat ve ticaretlerine yeni bir hayat ve çalışma kültürünü tekvin² etme gayretidir. Bu nedenle tüm esnafın ve sanatkârların tek teşkilat altında toplanarak onlara ahlaki, askeri ve mesleki eğitim verildiği bilinmektedir.

Osmanlı Devleti öncesinde ve Osmanlı Devleti'ndeki ahilik sistemi ve vakıflar, çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı ise, Osmanlı Devleti öncesinde ve Osmanlı Devleti'nde ahilik sisteminin mali yapısını ve vakıflarını araştırmak ve iktisadi, mali ve muhasebe tarihi çalışmaları yapacak kişilere katkı sağlamaktır. Bu çalışmada ilk olarak ahilik sistemi ile ilgili literatür incelenmiş ve bu çalışmanın literatüre olan katkısından bahsedilmiştir. Sonrasında ise Ahi Evran ve ahilik sistemi, Osmanlı Devleti öncesi ahilik sistemi ve Osmanlı Devleti'nde ahilik sistemi incelenmiştir. Çalışmanın devamında ahilik sisteminin mali yapısı ve vakıfları ile ahi vakıflarını konu alan Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nden elde edilen Ev.d fon kodlu 23699 ve 22481 defter nolu belgelerin transkripsiyonuna yer verilerek çalışma tamamlanacaktır.

A. Literatür Özeti

Literatürde ahilik sistemi ile ilgili farklı yaklaşımlarla incelenmiş çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmaların tamamına yer vermek çalışma kapsamını aşacağı için, literatürden bazı örnekleri şu şekilde sıralamak mümkündür;

Yörük (2008), çalışmasında Karaman Beyliği'nden Osmanlı Devleti hâkimiyetine geçen toprakların yer aldığı mufassal, tımar, vakıf ve mülk defterlerinde adı bulunan ahilerin ve ahilerin adıyla oluşturulan vakıf ve mülkleri konu edinmeyi amaçlamıştır. Çalışmada 1476'da 9'u ahi vakfı, 11'i ahilerin yönetiminde yekûn 20; 1483'te 8'i ahi vakfı, 13'ü ahilerin yönetiminde yekûn 21; 1500'de 11'i ahi vakfı, 21'i ahilerin yönetiminde yekûn 32 vakıf ahilerle bağlantılı olduğu ve ahilerin 1476-1500 seneleri arasında nüfus artışı yaşanması ile güçlerini sürdürdükleri sonucuna

² Yoktan var etme, oluşturma, yaratma, yaratış.

varılmıştır.

Durak ve Yücel (2010), çalışmalarında Ahilik teşkilatında, insanlara verilen değer ve tüketiciyi dış etkenlerden koruma faaliyetleriyle sosyo-ekonomik yaşama tesirleri belirlenerek, çağdaş çalışma yaşamına Ahiliği anımsatan uygulamaları açıklamayı amaçlamışlardır. Çalışmada, üretici ve tüketicinin hoşgörülü ve duyarlı olduğu bir iş platformunun, kuvvetli ve iktisadi bir sosyal tamamiyetin sağlanması için mühim olduğu görülmüştür. Ayrıca sağlam bir iş ahlakının ve çalışma şartlarının uygulandığı bir düzen, iktisadi kalkınmanın ön koşulu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Gemici (2010), çalışmasında Türkiye’de meslek eğitimi düzeninde model arayışlarının önem ve niteliği üzerinde durularak, Ahilik örgütünden bazı ilkelerin nasıl yürütüleceği hakkında öneriler vermeyi amaçlamaktadır. Çalışma kişilerin çıkarını toplumunun çıkarlarından üstün görmeyerek bu ilkelere dayanarak rekabet, yalnızca daha iyiyi elde etmek için yapıldığı, dış faktörler ve tesirler en az seviyeye indirilerek yardımlaşma ve dayanışma ön plana çıkarıldığı ve ahilik sistemindeki bu anlayışın küçük yaşta oluşturulmasını ise “ağaç yaşken eğilir” atasözündeki düşünce ile ortaya konmuştur.

Mahiroğulları (2011), çalışmasında ahilik sisteminin sosyo-ekonomik fonksiyonlarını ve son zamanlarda sosyal politika uygulamalarındaki benzerliklerin açıklanmasını amaçlamıştır. Çalışmada, ahiliğin toplumsal ve iktisadi fonksiyonları ile Avrupa’da XIX. asrın sonunda yaşama geçirilen sosyal hizmet, sosyal güvenlik gibi son zamanlarda kamuya ilişkin “sosyal politika” tedbirlerinin ve kurumsal yapısının proto-türünü XIV. asırda “sivil toplum teşkilatı/meslek teşkilatı” olarak uygulamaya geçirdiği ve ahilikte usta-çırak-kalfa bağlantılarının kişi bireysel esasta tanzim ederek son zamanlardaki bireysel iş hukukunun birtakım niteliklerini yansıttığı sonucuna ulaşmıştır.

Gündüz, Kaya, Aydemir, (2012), çalışmalarında ahilik kavramına, ahiliğin doğuşu ve gelişimine ve ahilik örgütünde tüketicilerin korunması ile ilgili konuların araştırılmasını amaçlamaktadır. Araştırma sonucunda, ahilik örgütünde üretici ve tüketici, emek ve sermaye, zengin ve fakir vb., arasında ilişkiler kurularak toplumsal refah ve huzuru sağlama çalışmaları sürdürüldüğü, insan haklarına saygı, tüketicilerin korunması, birlik ve beraberliğin sağlanması, dayanışma ve yardımlaşma gibi değerlerin bulunduğu, çalışmak ve üretmenin ahlak kuralı olduğu, iktisadi ve sosyal işlevlerin ahilikte daha fazla öne çıktığı görülmüştür.

Ceylan (2014), çalışmasında Ahi Evran Velî’nin özetle yaşamını ele

olarak sonra ahilik sisteminin kuruluşu ve tesirleri hakkında bilgi vermeyi amaçlamıştır. Ahi Evran 32 tür esnafı örgütlenmiştir; Selçuklu ve Osmanlı'da sanatını uygulayan tüm esnaflar Türk-İslâm uygarlığının en yüksek kuruluşu Ahilik Örgütünün merkezi Kırşehir olması ile birlikte buradan izin belgesi almışlardır. Ahiliğin esas amacı, ahlak ve erdemliliğin niteliklerine sahip bir toplum oluşturulmasıdır.

Kıziler (2015), çalışmasında ahilik örgütünün Osmanlı toplumunun sosyal ve kültürel inkişafında etkisini ortaya koymayı amaçlamıştır. Ahiliğin Osmanlı toplumunda iş, meslek ve sanat alanında inkişafı gaye edinerek bu gayenin, yerine getirilmesi için de "ahlak"ı değer olarak doğru emek ve çabayı ibadet kabul ettiği sonucuna ulaşmıştır.

Maden (2015), çalışmasında Milli Kütüphane mikrofilm arşivinden bulunan 35 adet Kırşehir'e ait sicil defterini taratarak Ahi Evran ve Ahi Mesut zaviyeleri ve vakıflarına ait hükümlerden hareket ederek bu kurumları açıklamayı amaç edinmiştir. Kırşehir şer'iyye belgelerine göre Osmanlı'nın çöküşüne dek Ahi Evran ve Ahi Mesud zaviyeleri ve vakıfları mevcudiyetlerini sürdürmüşlerdir. Zaviye vazifelilerinde kimlerin atamalarına yer verildiği ve XIX. asır sonlarında zaviye vazifelilerinin arttığı sonucuna varılmıştır.

Çeker (2017), çalışmasında ahilik örgütünün daha çok ahlaki ve sosyo-ekonomik olarak literatür incelemesi yapılmıştır. Ahilik ve Lonca kavramlarını, denetim ve cezalarının incelenmesi amaçlanmıştır. Ahilik sistemi ile üreten, paylaşımcı, dayanışma içerisinde olan ahlaki değerlere sahip bir topluluk oluşturulduğu ve örgütün topluluğu ile devletin gelişimi sağlanarak büyük bir uygarlığa ve itibarlı bir geçmişe sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

Akbaş, Bozkurt, Yazıcı (2018) yapmış oldukları çalışmada Osmanlı Devleti'nin imparatorluğa dönüşmesiyle başka uyruktan toplumun da tecim yapabilmesine imkân sağlayan lonca örgütünün, yönetsel ve mali yapısı ile ilgili nitelik ve niceliği saptanmıştır. Çalışma sonucunda klasik yönetim fikri ile Lonca örgütünün benzer taraflarını oluşturması açısından mühim olduğu, Lonca örgütünün yetersiz olması ile Gedik örgütüne geçilmesi, Osmanlı Devleti'nin kapitülasyonlar sebebiyle iktisadi yapısının daha çok dışa tabi duruma gelmesine neden olmuştur. Rekabetçi niteliklerini kaybederek, Lonca ve Gedik örgütünün kapatılmasıyla sonlandığı vurgulanmıştır.

Çelik (2018), çalışmasında beş farklı vakfiyenin biçimlerinin karşılaştırılması yapılarak yirmi yedi farklı yerleşim yeri ve mevki isimlerinin tespiti yapılmıştır. Çalışmada vakfiyenin suretlerinde içerik, yer

isimleri ve şahitler yönünden bir farklılık görülmediği tespit edilmiştir. Vakfiyelerin tazammun ettiği sosyo-kültürel unsurlar yönünden değerlendirildiğinde Ahi Evran'ın tarihî kimliğini belirlemede "Pîr-i Pîran", Şeyh Nasirüddin Ahi Evran gibi ad ve önadlarının büyük önem taşıdığı sonucuna varılmıştır.

Çolaklar (2019), yapmış olduğu çalışmada ahilik ve kütüphanecilik kavramlarını meslek ve ahlak anlayışı, mesleki vahdaniyet ve teşkilatlanma şekilleri yönünden mukayese yapmayı amaçlamaktadır. Çalışmada kütüphaneciliğin ahilik yapısında olan insani değerler ile kütüphaneciler yetişmesini sağlaması ile geleneksel yapısının olduğu sonucuna varmıştır.

Literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde ahilik sisteminin daha çok ahilik kavramına, doğuşuna, gelişimine, fonksiyonlarına, ekonomik yapısına ve Osmanlı Devleti ile yapılan çalışmaların ağırlıkta olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak bu konular dâhilinde ahilik sisteminin ağırlıklı olarak iktisadi, mali ve muhasebe tarihi bakış açısı ile vakıf ve zaviyeleri de dâhil eden bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ayrıca ahilik vakıflarına yönelik Ev.d. fon kodlu 23699 ve 22481 nolu belgelerin transkripsiyonu özelinde muhasebe kayıtlarının incelendiği çalışmaya da ulaşılamamıştır. Bu yönü ile bu çalışma, literatüre ahilik sistemi özelinde muhasebe tarihi yaklaşımı ile katkı sağlayacaktır.

B. Ahi Evran ve Ahilik Üzerine

Asya'dan Anadolu'ya gelen mutasavvıflardan biri olan Ahi Evran'ın esas adı Şeyh Nasirüddin Mahmud Ahi Evran Abbas'tır. "Gök kâinat" ve "yılan, ejderha" anlamlarına gelen evran ismi, efsanevi kişiliğin bir işareti olarak bahsedilmektedir (Şahin, 1988: 529). Ahi Evran, Anadolu'da hayatını sürdürmüş ve önemli içtimai etkinliklerde bulunarak önemli bir halk mütefekkeri,³ manevi bir toplum lideri olmuştur. O, Anadolu'da ahilik sisteminin kurulmasında ve inkişaf göstermesinde farklı yörelerde teşkilatlandırılmasını sağlamıştır (Yıldız, 2012: 188). Kaynağını Yesi'den alan Ahi Evran, bilhassa yeni oluşturulan Ahilik sistemi aracılığıyla, Anadolu'ya muhaceret⁴ eden Türkmenlere iş ve yemek vererek, onların tekke ve zaviyelerde iyi bir Müslüman, nitelikli bir meslek sahibi ve üreten insan olmalarını sağlamıştır. Onları hem bu dünya hem de ahiret hayatına hazır insanlar olarak yetiştirmiştir. Böylelikle Anadolu'nun ekonomik kalkınmasında ve bayındırlık faaliyetlerinde önderlik yapmıştır (Ceylan, 2014: 136). Ahi Evran, asırlar boyunca savaçılık, dini ve ahlakî bilgiler

³ Düşünür.

⁴ Göç etme, göç.

sağlamakta önemli vazifeleri tamamlamış, Fütüvvet Örgütünden⁵ faydalanarak “Ahi Teşkilatı”nı oluşturmuştur. Ahlakla zanaatın uyumlu bir bileşimi olan ahiliği fazlasıyla saygın bir hale getirmiştir. Böylelikle ahilik, asırlarca tüm esnaf ve sanatkâra yön vererek, onların işleyişini tanzim etmiş, Yeniçeri Teşkilatı’nın kuruluşunda önemli bir role sahip olmuş ve bu kuruluşta yer alan devlet adamlarını onurlandırmıştır. Ahi Evran, halkın iktisadî durumun düzeltmek, meslek sahibi olmasını sağlamak ve din sömürsünden kurtarmak için çabalamıştır. Az zamanda üstün mahareti, ahlakının iyi olması ve haksever oluşu ile önemli bir ün kazanarak saygı görmüştür. Kurduğu teşkilatın başının, “Ahi Babası” olduğu bilinmektedir (Gündüz vd., 2012: 39). Ahiliğin kurumsallaştığı senelerde genellikle kullanılan “Ahi” takma adı XIX. asır sonlarına doğru kullanılmamıştır. Çünkü, bu dönemde artık Esseyid, Eşşeyh, Şeyh, Efendi, Halife gibi unvan ve takma adların kullanıldığı bilinmektedir (Maden, 2015: 141).

Ahilikte ilk eğitim yamalık ile başlamaktadır. Velisinin sürekliliğini üstlendiği mesleki eğitime başlayan yamağın 10 yaşından küçük olması şartı vardır. İki sene karın tokluğuna çalışarak mesleki eğitimleri gören yamaklar, zaviyelerde manevi olarak da yetiştirilmektedirler (Çeker, 2017: 93-94). Bu durum, “ağaç yaş iken eğilir” atasözü ile açıklanabilmektedir (Gemici, 2010: 99-100). Bir zanaatta yer almak isteyen kişi ilk olarak şakird⁶ olarak işe başlayarak işin ayrıntılarını öğrenmektedir. Ahilikte yer alanlar “yol kardeşi” denilen iki kalfa ile “yol atası” denen bir ustadan eğitim alarak meslek hayatında üst aşama olan ustalığa yükselmektedir. İlkbaharda yapılan ahilik töreninde ustalığını alanlara peştamal bağlandığı da bilinmektedir (Gündüz vd., 2012: 41).

Ahilik sisteminde en üstten en alt dereceye kadar bütün insanların uymak zorunda olduğu kuralların en küçük detaylarına kadar belirlenmiştir. Bunun sebebi toplumun tekrar oluşturulma çabasından kaynaklanmaktadır. Başka bir ifade ile Anadolu’yu vatan edinen Türklerin yerleşik yaşama geçişi ve militleşme süreçlerinin inşasıdır (Sarıkaya, 2008: 26). Kasaba ve köy kesimlerinde, her yaş sınıfının bireylerin düzenli olarak devamlılık sağladıkları ahi zaviyelerinde, gelen ve giden yolcuların izazının⁷ yanında, gençlerin eğitimi için türlü faaliyetler yapıldı. Bir çeşit okul sayılan “Yaran

⁵ Alçakgönüllülük, yiğitlik, eli açıklık, başkalarını sevmek, dünya malına önem vermemek, hoşgörü vb. gibi ahlaki temellere dayanan, Anadolu’da 13. yüzyıldan sonra ortaya çıkan, kısa bir süre içinde birçok İslam ülkesinde de benimsenip yayılan, zanaatçı ve esnaf birliklerine verilen ad www.odtugvo.k12.tr

⁶ Talebe, öğrenci, çırak.

⁷ Ağır lama.

Odaları” zamanla kültür merkezi, lokal ve uyuşmazlıkların olduğu zamanlarda bir anlaşma yeri görevi de görmekte idi. Hakkında şikayet olan bireylerin davalarına Yaran Odalarında bakılarak, cezaların uygulandığı ve arazi davaları gibi sorunların da burada çözüme bağlandığı bilinmektedir (Gemici, 2010: 76).

Ahilik geleneğinin, Türk toplumlarında birlik ve beraberliği güçlendirerek katkı sağladığı bilinmektedir (Turan vd., 2015: 601). Bu sistem, yalnızca ticari hayatla sınırlı bir teşkilat olmayıp siyasi, kültürel, sosyal boyutlarının olduğu çok kapsamlı bir kuruluştur (Tekin, 2006: 233). Sistemde yer alan kişiler sadece zâviye⁸ yaptırmakla kalmayıp kendi imkânlarına göre cami ve mescitler de inşa etmişlerdir. İllerde mahalle sayısı fazlaştırılıp medreseler oluşturularak eğitime, kendi işbaşında eğitim düzenleri haricinde yardım sağlamışlardır (Yurdu, 2013: 262).

Ahilik, üretimden tüketime ihtiyacın üzerinde tüketim yapmaya, haksız rekabete, güçsüz insanların sömürülmesine, kazancın haksızlıkla sağlanmasına kadar tüm ahlak dışı davranışlara karşı olan bir sistemdir (Durak vd., 2010: 152). Ahilik teşkilatı toplumun iş, sanat meslekî eğitim ve esnaf yaşamında aktif olarak rol almıştır. Ahilik örgütünün, kendine has unsur ve ilkeleri değerlendirerek toplum dâhilinde tüm iş ve meslek üyelerinin teşkilatlanması sağlanarak bu kişilerin kurallara göre yön almalarının ahlaki olarak doğru, yardımsever ve alçakgönüllü olarak nitelendirildiği bilinmektedir. Ahilik örgütü, esas olarak İslam’ın ahlaki değerleri ile tasavvufun muvazene/ölçülülük, yiğitlik/cesaret ve malumat olan üç esas ahlaki ilke ile biçimlendirilmesini sağlamaya çalışmıştır (Kızıler, 2015: 420).

Türklerin ve İranlıların İslam’a girmesinden sonra ahlak ve fazilet kuralları İslam ilkelerine uyarlanmıştır. Zamanla bu dini-ahlaki kuralların, daha büyük bir teşkilat haline gelmesi ile tasavvuf erbabı tarafından benimsenerek tasavvuf kural ve edepleri şeklinde kitaplarına geçirildiği bilinmektedir. Bu kurallara ilerleyen zamanlarda fütüvvetname ismi verilmiş ve Ahilik teşkilatının da tüzüğünü oluşturmuştur (Niray, 2002: 8). Fütüvvetnameler, tasavvufun da tesiriyle oluşan ilke ve kuralları ile ticaretin ilkelerinden çok toplumsal hayatın kurallarını oluşturmuştur. Örneğin; dürüst olmak, emaneti koruyup kollamak, riyakâr olmamak üzerinde ilke olarak durulurken, ahilik teşkilatına alınmayan kişiler arasında ise kâfir, müneccim, alkol kullanan, zina yapan, Müslüman kişilerin açık yerlerine bakan tellaklar, işleri kan akıtmak olan kasaplar, yürekleri taş olan cerrahlar

⁸ Köşe, küçük tekke.

ve avcılar bulunmaktadır. Ahiliğe alınmayan kişilerin ticari ilişkiler yönünden üzerinde durulanları ise azınlıktadır. Bunlar, satış işlerinde vatandaşa zararı olan, noksan ölçü tutan, malı saklayarak yokluk çıkaranalardır (Güvemli, 1995: 399).

Ahi birliklerinde, üretici ve tüketici ilişkilerine esnaf ve zanaatkârlıkta büyük önem verilmektedir. Ahi birliklerinin belirlediği temel kurallar, o günün şartlarına göre, daha sonraki mesleki teknik eğitim sahalarında oluşturulan kanunnamelerin, tüzüklerin oluşturulmasında kaynak görevi gördüğü söylenmektedir (Kılınç, 2012: 72). Anadolu'nun neredeyse her yerinde görülen ahiler, gaziler, bacılar ve abdalların oluşturdukları müessese ve örgütlerle daha geniş açılı faaliyetlerde bulunarak bu toprakları kültür bakımından da zenginleştirdiği şüphesiz söylenebilir (Hızlı, 2011: 26). Ahiliğin sosyal güvenlik fonksiyonu da bulunmaktadır. İlk olarak bakıldığında kamusal "sosyal politika" tedbirlerini anımsatmaktadır; yalnız işin içinde "tazmin edici mali destek" rolü ile devlet yer almamış ve bu vazifeyi devletin yerine meslek teşkilatı üstlenmiştir. Bu nedenle ahilik, bir sivil toplum teşkilatı olarak kendisinden üç yüz sene sonra 19. yy'da Batıda oluşturulan mütekebil yardım sandıklarının ve son zamanlardaki sosyal güvenlik kuruluşlarının fonksiyonlarını anımsatmaktadır (Mahiroğulları, 2011: 148). Ahilerin tekvin ettiği sosyal güvenlik düzeni ile adeta kimsesizlerin kimi olarak dul, yetim, harplerde akrabalarını kaybedenler ile yoksul ve garip insanların ahi zaviyelerine de sığınma olanağı sağlanmıştır. Batı'da işçi ve işveren sınıfı gibi bir ayırım olmayıp, tüm haklar baba-oğul bağı içinde Hakk'a dayalı verildiği de bilinmektedir (Ceylan, 2014: 143). Ahiliğin fonksiyonlarının ana felsefesinin, helal kazanım, fakire, kimsesize yardım etme, mütekebil yardımlaşma vb. dinsel esaslara dayandığı bilinmektedir. Ahiliğin dinsel esaslara dayalı felsefesine, sosyal yaşamdaki inkişaf ile uygulamada zihinsel yaklaşımların ürünü olarak orta sandıkları gibi sosyal güvenlik tedbirleri, Toplam Kalite Yönetimi ve kooperatifleşme gibi çağdaş iktisadi yaklaşımları anımsatan birkaç düzenler eklenmiştir. (Mahiroğulları, 2011: 145).

Ahilik örgütünün işleyişinde otuz iki tane meslek toplulukları vardır. Bu toplulukların kurulması ve yükselmesi sınavlarla aşama aşama olmaktadır. Bundan dolayı da mesleki açıdan bir emek harcamayan kişilerin aşama sırasında da yükselme olanağı olmamaktadır. Meslek örgütünün üyelerinde sevgi, saygı ve güven oluşturulmaktadır. Çünkü yerine getirilen işin üretimi, niteliği ve tüketici ile olan ilişki mühimdir. Yalnız Müslüman

esnaf ve sanatkârların kabul edildiği Ahilik, yardımlaşma ve tesanüt⁹ temeline dayanmaktadır (Tansü vd., 2018: 780).

Ahiliğin ahlaki yönünün iki kaynaktan beslendiği ifade edilebilir. Birincisi İslam dini içerisinde önemli bir yer işgal eden tasavvuf (özelde Melamilik) ve eski Türk inanç geleneği (Türk'ün yaşayan biçimsel ve biçimsel olmayan örf ve töresidir. Bu nedenle Ahilik, İslam inancıyla Türk örf ve töresini kaynaştıran bir düşünce ve davranış sistemi olarak adlandırılmıştır (Papatya vd., 2012: 487).

Bu bağlamda Ahilik sistemi, birçok Türk devletinin iktisadi ve mali hayatında önemli rol üstlenmiştir. Bu nedenle çalışmanın bir sonraki aşamasında ahilik sisteminin Osmanlı Devleti bağlamında incelenmesi gerçekleştirilecektir.

C. Osmanlı Devleti Öncesi Ahilik Sistemi

13. yüzyıldan, 20. yüzyıla kadar Anadolu'da yaşamını sürdüren esnaf ve sanatkârların tekvin ettiği birliklere Ahi Birlikleri; bu birliklerin idaresini sağlayan kişilere de ahi denilmektedir (Arı, 2009: 40). Ahi Birlikleri, esaslı kültür değişimlerinin olduğu bir zamanda, aşiretlerin zamanla yerleşik yaşama uygun, toplumun huzurunu oluşturmaya yardım etmek gayesi ile kurulduğu bilinmektedir. Ahilik Sistemi, bir insanın dünya ve ahiretinde mutlu olmasını sağlamak için "İnsan-ı Kâmil" denilen ideal bir tip ortaya koymuştur (Yurdu, 2013: 260). Ahi Birliklerinin büyük şehirlerde örgütlendiği bilinmektedir. Her birliğin eğitim ve eğlence olanaklarını sağlayan bir sosyal kurumun özelliğine sahip olan bir zaviyesi vardı. Bu esnaf birliklerinin, o mesleğe ait bütün işlerin yönetimini sağlayarak mensupları arasındaki anlaşmazlıkları çözerek, esnafla devlet arasındaki ilişkiyi kurduktan sonra mamullerin nitelikleri, ücretleri ve çalışma koşulları hakkında düzenlemelere yer verdiği görülmüştür. Ahi birlikleri, esnafın bütün sorunları ile çok yakından ilgilenerek yardım sağlarlardı (Gemici, 2010: 74). Ahilik kuruluşları, toplumun iş ve meslek sahalarında teşkilatlanmasını oluşturmanın yanında kültür, zanaat, eğitim ve sosyal yaşam gibi sahalarında da yetiştirildiği bilinmektedir (Kızıler, 2015: 420).

Ahilik sisteminde iş ve meslek ahlakı, kabul edilmesi zorunlu kurallar durumuna gelmiştir. Ahiliğin birlik ve beraberliğin korunması ve tesanüt içinde olmak, ahiliğin kesinlikle uyulması mecburi kurallarından bazılarıdır (Gündüz vd., 2012: 40). İslam ve Türk uygarlıklarında endüstri ve ticaretten

⁹ Dayanışma.

gelen servet, ahilik sisteminin denetiminde olup toplumsal adalet, iyeliğin¹⁰ denetimi ile yapılmaktadır. Bu sebeple, küçük esnaf ve zanaatkar korunmaktadır. Endüstri ve ticarete özel iyeliğin yasal olmasıyla beraber, küçük esnaf ve zanaatkar çalışmalarını öngören ahilik sisteminde, özel iyeliğin büyümediği bilinmektedir (Günay vd., 2018: 109).

Ahilik, uluslararası kültür özelliğini taşımaktadır. Bu kültürün ana ögesi ise eski Türk kültüründen gelmesinden kaynaklanmıştır. Ahiliğin Anadolu topraklarında doğması Eski Yunan, Roma, Hint, İran kültürlerinin tesirleri ile vukuu olmuştur (Çolaklar, 2019: 238). Anadolu'da ahilik sisteminin oluşturulmasının esası Orta Asya'dan Anadolu'ya göçen Türklerin olması gibi farklı fikirlere yer verilmiştir (Arı, 2009: 41). Göçebe Türkmenlerin hızlı bir şekilde yerleşik yaşama geçmeleri ile İslami bir yaşamı kabullenmelerinde ve 13. yüzyılın son dönemine kadar genellikle Türk olmayan gayrimüslim yerli halkın elinde olan zanaat ve ticaret işlerine Müslüman Türklerin de iştirak etmesinde Ahiler mühim rolleri deruhte etmişlerdir. Bu inkişafla beraber esnaf ve zanaatkârlar arasında sağlanan tesanüt ve yardımlaşma sebebiyle Ahilik, toplumdaki kendi yerini de önemli bir noktaya getirerek Moğol istilasının olduğu zamanlarda kendi yetkelerini¹¹ sağlayarak toplumdaki düzensiz davranışların oluşmasına fırsat vermemişlerdir (Karagül, 2019: 72).

Ahi Birliklerinin, Türklere kültürel, iktisadi ve sosyal konular ile ilgili asırlarca tartışma yaşanılmayacak kadar katkılar sağladığı bilinmektedir. Anadolu'nun Türkleştirilmesinde ve Avrupa'nın fethinde etkin vazifeler yüklenen Ahi Birlikleri, tüm Türk coğrafyasında kaynaşmanın harcı olmuşlardır (Turan vd., 2015: 598). Ahi Birlikleri, Selçuklu Devleti döneminde nitelikli, hesaplı üretim yöntemini benimseyerek ve uygulayarak kısa sürede halka refah ve huzur sağlamışlardır. Ahi Üretim Birlikleri, etkinliğini Osmanlı Devleti'nden sonra da göstermiştir. Osmanlı Devleti'nin 15. ve 16. yüzyılda Avrupa karşısında dış ticaret yönünden üstünlük sağlaması iktisadi olarak inkişaf göstermesinde sistemin mühim role sahip olduğu görülmektedir (Öztürk, 2012: 344). Ahiler, oluşturdukları teşkilatlar ile şehirlerde ve kırsal bölgelerde fazlasıyla önemli roller üstlenmişlerdir. Özellikle Anadolu'nun Türkleşme döneminde "uç" kısımlarda amaç ve görevlerini yerine getirmişlerdir (Yiğit, 2013: 969).

¹⁰ Kendisinin olan bir şey üzerinde, yasaya uygun bir biçimde, dilediği, istediği gibi kullanma hakkı bulunma durumu, kendisinin olan şeyi istediği gibi kullanabilme hakkını veren yasal ilişki.

¹¹ Buyurma, yaptırma ya da yasak etme hakkı ya da gücü.

Türk Kültür medeniyeti içerisinde özgün bir yeri bulunan Ahilik, 13. yüzyılın ilk yarısından başlayarak 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar Anadolu ve çevresinde hayatını sürdüren Türklerin görünüşte iş, zanaat ve mesleki alandaki bazı düzenlemeleri ve özde önemli bir oluşumun ve özde ahlaki bir açıdan gelişimlerini sağlayan ve ilkelerini ahlak içeriğinden alan önemli bir oluşumun ve yolun kendisidir (Papatya vd., 2012: 487).

D. Osmanlı Devleti'nde Ahilik Sistemi

Anadolu'da 13. yüzyılda görülmeye başlanan Ahilik, Selçuklu Devleti'nin yıkılmasıyla Anadolu'daki birliğin oluşturulmasında ve Osmanlı Devleti'nin kurulmasında büyük bir etkiye sahiptir. Ahiler esnaf, tüccar ve diğer alanlardaki meslek gruplarının teşkilatlanmasını sağlamış, yerleşim merkezlerinde toplumsal ve iktisadi düzeni oluşturarak kültürün de gelişmesini gerçekleştirmiştir (Niray, 2002: 10).

Osmanlı Devleti'ne özgü milli bir kurum olarak ortaya çıkan ve bu yapısını 17. yüzyıla kadar devam ettiren Ahilik sistemi, tüketicileri himaye altına alarak Türklerin Anadolu topraklarına yerleşmesine büyük katkıda bulunmuştur (Gündüz vd., 2012: 41). Bu sistem, Selçuklu Devleti'nde başlayıp Osmanlı Devleti ile devamlılık sağlayan bir uygarlık projesinin ismidir. Bu önemli proje, ilk zamanlarda gönül erleri denilen Ahiler olmak üzere, yüzyıllarca bu topraklarda yerleşik yaşamdan belirli meslekleri devam ettiren gayri Müslim topluluklarla ve Türk-İslâm topluluklarının dini ve sosyal yapısının bir unsuru olmuştur (Erdem, 2019: 226).

Osmanlı Devleti'nde ustalar, çırakların eğitiminde ve denetiminde önemli bir role sahip olmuştur. Aynı zamanda bu durum ürün niteliğini de güvence altına almıştır (Yavuz, 2013: 52). Ahilik, Türkmenlerin Anadolu'ya göç etmesiyle işbaşında eğitim vererek bireylerin kaliteli bir üretici olmasında önemli rol oynamıştır. Ahi zaviyelerinde dini-tasavvufi eğitim verilmesiyle iyi bir Müslüman topluluğu oluşturulmasının yanında askeri eğitimler ile ahilerin mücadele eden bir alperen olmaları da sağlanmıştır. Kendilerine özgü eğitim modelinin oluşturulduğu da bilinmektedir (Ceylan, 2014: 142). Ahilik teşkilatının eğitim kuruluşu olması önemli özelliklerinin arasındadır. Ahilik sistemindeki eğitim, birbirini tamamlayacak nitelikte ve iki seviyededir. Bunlar; İşyerlerinde çırakların yetiştirilmesine yönelik mesleki eğitim ve Zaviyelerde tüm ahilere verilen ahlak eğitimidir. (Mahiroğulları, 2011: 145).

Ahilere ilişkin birlik ve örgütler Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda fazlasıyla etkili olmuştur. Aynı şekilde devletin kurulması sonrasında Osmanlı Devleti'nin gelişmesinde de bu durum sürmüştür. Ahi birlikleri, az

bir zamanda esnaf birliklerine tahavvül¹² göstererek ve kendilerine özgü gerek ticari, gerekse toplumsal yaşama yol gösterici bir değerler manzumesi oluşturmuştur. Osmanlı Devleti'nde hayatlarını sürdüren toplumlar arasında sosyal içeriği bulunduran önemli görevleri yerine getirmişlerdir (Gemici, 2010: 73). Toplumda, tesianüt ve yardımlaşma kuruluşu olan Ahilik, ele geçirilen yeni kasabalarda Türk kültürünün hâkim olmasında ve toplumsal yaşamın düzene konulmasında önemli rol almıştır (Döğüş, 2015: 84). Ahilik sistemi, insanları sınıflandırmadan bir tesianüt ve kardeşlik örneği oluşturmuştur (Ceylan, 2014: 142). Bu durum, devlet sınırlarının uzun süre gelişmesi ve toplumların devlete bağlılığında da önemli rol oynamıştır.

Osmanlı döneminde ahiliğin en önemli kazanımı, Selçuklu döneminin politik ve yönetsel fonksiyonlarından temizlenmesi ve iktisadi ve sosyal fonksiyonuna kavuşturulmasıdır (Mahiroğulları, 2011: 140). Böylece daha fazla yetingen olma, helal kazanç, yardımlaşma, dayanışma gibi dini ve ahlakî esaslara mukavemet etmesine karşın toplumsal yaşamdaki gelişmeler yardımıyla, iktisadi etkenler de ağırlık kazanmaya başlamıştır. (Gündüz vd., 2012: 41).

Ahiliğin iktisadi, toplumsal, siyasi ve askeri işlevleri söz konusu olmuştur. Osmanlı'nın kurumsallaştırılmasından evvelki dönemde de ahilik kuruluşunun askeri işlevi görülmektedir. Ahilerin askeri gücü kurallı bir ordu kuvveti için değil, toplum dâhilindeki karışıklıklar ve uç beyliklerdeki başkaldırlara karşı bir kuvvet oluşturulmasını sağlamaktır (Çolaklar, 2019: 240). Anadolu'da yerleşik hayata geçildikten ve Osmanlı Devleti'nin askeri yönünün güçlenmesi ile birlikte devlet idaresinin belirli kurallara dayandırıldıktan sonra Ahilik sisteminin iktisadi ve toplumsal işlevleri daha fazla ön plana çıktığı bilinmektedir (Gündüz vd., 2012: 50). Osmanlı Devleti döneminde 15. yüzyılın sonuna doğru askeri, siyasi ve idari fonksiyonlarından arındırılan ahilik sisteminin, sosyal ve iktisadi fonksiyonları belirginleşerek, 18. yüzyıldan sonra adının değişmesi ile "esnaf birliği" biçiminde kurumsallaştırılmıştır (Mahiroğulları, 2011: 140).

Osmanlı İmparatorluğu'nun duraklama ve gerileme dönemlerinin içinde bulunmasıyla, savaşlardan sağlanan ganimet gelirleri kesilerek, savaş maliyetleri ise esnafın ödemesi gereken vergiler ile karşılanmıştır. Gerileme dönemiyle beraber savaşlardan ve taşra ülkelerinden sağlanan rant iratları kesilenlerin de esnaflığa başlaması Ahiliğin saygınlığını ve kâr oranını azaltmıştır (Durak vd., 2010: 162).

¹² Değişme, değişkenlik, dönüşme, dönüşüm.

19. yüzyıla beraber Batı'da endüstri alanındaki devrim niteliğindeki farklılıklar ve Avrupa'da ucuza mal edilen endüstri ürünlerinin Osmanlı pazarına girmesi ile birlikte, Osmanlı Devleti'nde birçoğu el emeğine dayalı ve fiyatları yüksek olan ürünlerin üretimi aşağıya düşerek, üretim tezgâhlarının da kapandığı görülmektedir (Gemici, 2010: 79). Osmanlı Devleti'nin çökmesi ile 700 sene varlığını sürdüren Ahilik teşkilatı, Anadolu insanların iktisadi, toplumsal ve kültürel hayatında belirleyici bir role sahip olarak zamanla varlığını kaybetmiştir (Gündüz vd., 2012: 41).

E. Ahilik Sisteminde Mali Yapı

Ahilik kuruluşunun Anadolu'daki Türklerin sosyo-ekonomik yaşamında da büyük bir role sahip olduğu bilinmektedir. Göçebe yaşamdan yerleşik düzeme geçilmesi ile o zamana kadar yerli halkın elinde olan sanat ve ticaret yaşamına Türklerin de dahil olduğu görülmektedir. Zamanla Türk esnaf ve zanaatkârları toplumda ayrıcalıklı bir duruma gelerek, şehir ekonomisinde büyük bir yere sahip olmuşlardır. Doğrudan bir devlet denetimi olmayan Ahi teşkilatları, hem iktisadi hem de sosyal bir kurum olarak varlığını sürdürmüştür (Niray, 2002: 89).

Anadolu Selçuklularından Osmanlılara miras kalan ve ticaretin büyük önem taşıdığı ahilik sisteminde olan ve orta sandık ismindeki bir uygulama ile fon gereksinimi bulunan esnafa bu sandıkta toplanan paradan verilerek, geri ödemesinde ise kar/zarar ortaklığı söz konusu olmuştur (Uluyol, 2019: 25). Osmanlı Devleti'nin kurulduğu tarihten 18. yüzyıla kadar Ahi Birlikleri, gelişim göstererek Türk iktisâdi yaşamda önemli bir role sahip olmuştur. Bu dönemde, İstanbul'daki devlet büyüklerinden Anadolu'daki en yoksul halka kadar tüm gereksinimler yerli malla karşılanmıştır (Bayram, 2012: 96). Aynı şekilde bu yüzyıla kadar yarı tarikat durumunda olan Ahi birlikleri ilerleyen zamanlarda dini karakterini bırakmış ve doğrudan ekonomik bir teşkilat olarak usta-çırak ilişkileri olduğu gibi kalmıştır. Çözülme sonucunda loncalaşan ahi birlikleri, bir iktisadi ve toplumsal düzen olarak 19. yüzyıla kadar faaliyetlerini sürdürmüştür (Niray, 2002: 8).

Tüm ahiler, belirli nitelik ve ölçüde mal kullanılarak muayyen¹³ üretim yöntemlerine bağlı olarak mal üretir ve ürettiği malın muayyen fiyattan satışını gerçekleştirirdi. Bu durumun tersine bir davranış sergileyenlere cezai işlem uygulanırdı. Meslek adap ve erkânının kaybına neden olacak biçimde, üretimin ilerlemesi ve daha çok kâr olmasını sağlama amaçları kabul görmezdi (Bayram, 2012: 96).

¹³ Muayyen: Kesin olarak belirlenmiş, belirli, belli.

Ahilik teşkilatının oluşturduğu güçlü mesleki ve ahlaki sistem, aralarındaki müteakabil tesanüt ve yardım, onların başka esnaf ve zanaatkârlar üzerinde tesir ve üstünlük kurmalarına sebep olmuştur. Osmanlı Devleti'ndeki tüm Türk esnaf, zanaatkâr ve meslek sahipleri, ahi babaları veya yetkili kişilerden aldıkları yeterlilik ve izin belgeleri ile iş görür durumuna gelmişlerdir. Her il ve kasabada esnaf ve zanaatkâr grupları için birçok çarşı, uzun çarşı, kapalı çarşı kurulmuş ve bütün işler esnaf birlikleri tarafından yapılmaya başlanmıştır (Niray, 2002: 13). Kaynakları yetersiz ve insan gereksinimlerini sınırsız olarak gören ekonomi anlayışı Anadolu'da da insan merkezli örgütlerin sonunu getirdiği ve bu sebeple kapitalist ekonomi anlayışının Anadolu'ya yayılarak ortaya çıkardığı serbest piyasa, serbest rekabeti kazanma ve kar sağlama isteği gibi huyların insanın kurdu haline getirdiği bilinmektedir. Dolayısıyla Anadolu insanının en iyi faziletlerinden olan paylaşmak, dürüstlük, yetingenlik gibi yıpranarak, toplumu çeşitli iktisadi sınıflara ayırarak karşılıklı mücadele haline geçmiştir (Çeker, 2017: 98).

Günümüz Türkiye'sinde bazen tartışılan "Ahilik modeli"nin geleneksel bağlamından alınıp kapitalizm ile birlikte okunmaya veya okutturulmaya çalışılması ve modern işletmeciliğe eklemeye çalışılması, ahlak açısından önemli bir sorun alanı oluşturmaktadır. Bu durum bir bakıma, Ahiliğin kapitalizme yamanmasına ve zihniyet kodlarının değiştirilmesine dolayısıyla itibarsızlaştırılmasına yol açtığı düşüncesini güçlendirmektedir. Bu nedenle Ahiliğin modern yorumu olarak söz edilen kapsamların kazanılmış alanları nasıl zedeleyebileceğini düşünmeden kapitalizmin ince ayarlarında eritilmesi hem düşünseli hem bilimsel hem de pratik açıdan dikkat çekicidir (Papatya vd., 2012: 486).

Osmanlı Devleti'nin vakıf kayıtları incelendiğinde ahilerle ilgili, Selçuklu Devleti'nden gelen birçok çiftlik ve zaviye ile karşılaşmaktadır. Ankara'daki yapıların önemli bir bölümünün ahiler aracılığıyla yapılması örnek gösterilmektedir. Ahilerin maddi gücünün olması ile yapıların inşa edilmesi ile doğru orantı vardır. Diğer taraftan bacı vakıflarının olması, bacıların ticarete bulduklarını ve gelir elde ettiklerini göstermektedir (Hacıgökmen, 2012: 267).

Vakıflardan elde edilen gelirlerin, genel olarak iki esas gideri karşılamak için gerekli olduğu bilinmektedir. Bunlardan birincisi, vakıfların hizmet verebilmek için amacına uygun olan faaliyetlerin yerine getirilmesi ile ortaya çıkan giderleri karşılamak, İkincisi ise, vakıfların yönetim faaliyetlerini yerine getirmek için ortaya çıkan faaliyet giderleri ile vakıfta

çalışan kişilere ait personel giderleridir (Bekci vd., 2019: 232). Vakıfların büyüklüğüne göre oluşan gelir ve giderlerin takibini muhasebeci ya da tahsildar yaparken, bazen de gelir ve gideri kaydeden muhasebeciyle, vakıftaki çeşitli birimlerin muhasebesini veya gelir ve zekâtlarını toplayan tahsildarlar bu görevleri üstlenmiştir (Apalı vd., 2019: 294).

F. Ahilik Sisteminde Vakıflar

Vakıf, sözlükte durmak, durdurmak ve alıkoymak anlamlarına gelirken terim anlamı olarak bir mülkün sahibi ile dinî, toplumsal ve hayrî bir amaca ilelebet ayırmasıdır. Hukukî bir işlemle oluşturulan ve İslam uygarlığının mühim öğelerinden bir tanesini ortaya çıkaran hayır kuruluşlarını ifade etmektedir (Günay, 2012: 475). Vakıf, kişilerin inançları ve dünya görüşlerinin tüm hayatı boyunca hatta ölümünden sonra da devam eden emin bir yol olarak da tanımlanmaktadır. Erdem ve imanlı insanların oluşturduğu vakıflar ile yüzyıllarca fazilet ve irfan hizmeti verilmiştir (Öztürk, 1985: 32). Kişilerin sosyal ve iktisadi yönden farklı seviyede olmaları, toplumda varlıklı-yoksul ayrımını oluşturmuştur. Varlıklı olmanın tekrar dağılımı mal ve mülklerin taksim edilmesi olarak ifade edilmektedir. Tarihî süreçte yönelim, toplum ve şahısların gereksinim duyduğu görevlerde ve kuruluşların ortaya çıkmasında fayda sağlamaktadır. Vakıf kuruluşlarının ortaya çıkmasını sağlayan sebepler de bu türden bir oluşumun sonucu sayılmaktadır. Bu yönden vakıfları bir toplum vicdanı olarak ortaya çıkaran ve halkın adına adanmışlığın bir belirtisi ve toplumun sosyal yapısına göre bireysel seviyede yardımlaşma, saygınlık oluşturma, mal ve mülkün güvenliğini sağlama, sosyal sorumluluk ve dini anlayışlar ile oluşturulan sosyal, ekonomik ve dinî niteliği olan bir yapıdır (Akyıldız, 2017: 142).

İslamiyet'in kabulü ile birlikte Türk Dünyasında dini kaynaklardan beslenen çok fazla sayıda vakıf kurumu oluşturulmuştur. Türkler Anadolu'ya gelmeden önce eğitim ve sağlık alanlarında bazı vakıflar kurmuşlardır. Türklerin Anadolu'yu fethetmesiyle birlikte imar faaliyetleri de başlamıştır. 13. yüzyıldan sonra yerleşik yaşama geçilmesiyle oluşturulan artı değer, varlıklı vakıfların kurulmasını da sağlamıştır (Akyıldız, 2012: 149). Vakıf kuruluşları incelendiğinde, Selçuklu ve Osmanlı dönemi vakıf ruhu ve uygulamasında Türk kültürünün her kısmını koruyucu ve geliştirici bir rol söz konusudur. Vakıf, coğrafyayı yurtlaştıran; malı ve mülkü hizmete dönüştürerek vatani, ekonomik ve toplumsal kuruluşlarla donatan; insanları sevgi, toplumsal dayanışma ve yardımlaşmayla birlikte halkı bütünleştiren; geçmiş, hal ve gelecek arasında köprü kurarak tarih bilincini canlı tutan bir uygarlık ögesi olmuştur (Öztürk, 1991: 46). Devletler, bu örgütün birlik

beraberlik ve enerjisinden fazlasıyla yararlanmışlardır. Bunları vakıf düzeni altında toplayarak, başında bulunan şeyhler ile kendi politikasında yol almalarını sağlamıştır (Öztürk, 1995: 33).

Ahi zaviyeleri de bu dinamizmin çok daha ilerisinde hizmet vermiştir. Örneğin; Ahi Evran Zaviyesi 20. yüzyılın ilk dönemine kadar esnaf topluluğu üzerindeki manevi etkisini sürdürmüştür. Böylelikle Türk zanaatkârlarının yetişmesinde büyük öneme sahip olmuştur. Ahi birliklerinin oluşturdukları vakıflar kanalıyla şehir vatandaşına eklenmesi, etkin bir toplum oluşması da sağlanmıştır (Maden, 2015: 134). Geniş işlevlere sahip olan bu zaviyelerin, vakıf kuruluşlarında yönetsel ve parasal özerklikten faydalanarak, zamanına göre yolların emniyetini en basit, en etkili ve en ucuz biçimde sağlamışlardır (Öztürk, 1995: 33).

Ahi zaviye ve vakıflarının Türk toplumunda, görevlerini yerine getirmeleri bakımından büyük öneme sahip oldukları bilinmektedir. Kurum çalışanlarının, resmi belgelere göre atamalarında herhangi bir aksama olmaması bu kuruluşların 20. yüzyıla değin varlığını sürdürebilmesinin esasını oluşturmuştur (Maden, 2015: 142). Ahi vakıflarının biçimlerinin ve içerik yapılarının Osmanlı dönemindeki vakıf ve vakfiyelere aşırı şekilde benzemesi, vakıf kurumunun Selçuklular dönemindeki uygulamanın Osmanlılara geçtiğini akla getirmektedir (Çelik, 2018: 16).

G. Ahi Evran Vakfına Ait Belgelerin (23699 ve 22481 Nolu) Transkripsiyonu

Ahi vakıflarının öne çıkanlarının başında Ahi Evran Vakıfları gelmektedir. Ahi Evran vakıflarının kayıtlarından birçok bilgiye ulaşılmaktadır. Örneğin Ahi Evran vakfının, vakfiyesine göre zaviyede görevi olan Ahi şeyhinde olması gereken nitelikler şu şekildedir; Ahi şeyhinin içten, müteyyin, Allahtan çok korkan, eli açık, ara ara tek başına yaşayan, yetinen, iyi ahlaklı, şükreden, şeyhlik elbisesini sürekli giyinen, vakıfta az verilen dirhemle yetinen, ahi zaviyesinde sürekli oturan kişilerdir. Bu Ahi şeyhine vakıftan sağlanan iraddan bir dirhem verilmektedir. Ahi şeyhi vefat ettiğinde veya iyi olmayan bir davranış sergilendiğinde, görevi derece bakımından en müteyyin ve en erdemli olan evlada verilmektedir (Çelik, 2018: 15). Ahi Evran vakıfları muhasebe kayıtları da ayrıca vakıfların iktisadi kaynak ve mali faaliyetleri hakkında bilgi sunmaktadır. Bu doğrultuda çalışmada, Başbakanlık Osmanlı arşivinden elde edilen Evkaf Muhasebesi defterlerinden olan EV.d 23699 ve EV.d 22481 defter nolu belgelerin transkripsiyonu yapılmıştır. Her iki belge de ciltli olup, 23699 nolu belge 19 x 48 ebatlarında sekiz varak ve 22481 nolu belge ise 20 x 51 ebatlarında on

dört varak olarak kayıtlanmıştır. 22481 nolu belge 1289.B.10 (13 Eylül 1872) - 1289. L.11 (12 Aralık 1872) aralığını, 23699 nolu belge ise 1292.Ş.27 (28 Eylül 1875) tarihini kapsamaktadır. Kırşehir Sancağı dâhilinde bulunan Ahî Evran Vakfı müsakkafat¹⁴ ve müstegallatının¹⁵ müfredat kayıtları ile

Tablo 1: Ahi Evran Vakfı'nın 1872 Tarihli Musakkafat ve Müstegallat İcmali

Mülahazat	Musakkafat	Müstegallat	Esami-i Evkaf	Esami-i Liva veyahud Kaza
Der Liva-yı Kırşehri	224	183	Ahi Evran-Veli	Kaza-yı Kırşehri
Bir kıta bağ Mercimek oğlu Hüseyin'in oğlu Mehmed uhdesinde	-	1		
Bu dahi bir kıta bağ Gök Alizade Osman Efendi'nin oğlu İzzet uhdesinde	-	1		
Bu dahi bir kıta bağ Hacı Halil Ağa'nın oğullar Hacı İbrahim ve Mehmed Uhdesinde	-	1		
Bu dahi bir kıta bağ merkum Mehmed uhdesinde	-	1		
Bu dahi bir kıta bağ Çend Ahmed oğlu Hacı Ali uhdesinde	-	1		
Bu dahi bir kıta bağ Şaban oğlu Mehmed uhdesinde	-	1		
Bu dahi bir kıta bağ Hacı Osman'ın kerimesi Meryem Hatun uhdesinde.	-	1		
	224	190		

Kaynak: (BOA, EV.d, 23699)

varaka, baha ve kalemiye miktarı gösterilmektedir. Belgede, Kırşehir her ne

¹⁴ Vakfedilmiş evler, dükkânlar vb. yapılar.

¹⁵ Hayır kurumlarına gelir sağlayan ve genellikle üstü örtülü binâlar (müsakkafat) dışında kalan bağ, bahçe, ürün vb. vakıf malları veya mülkler.

kadar kaza olarak geçse de 1872 yılında Sancak olarak adlandırılmıştır. Defterin devam eden kısımları aşağıdaki tablo 1'den de görüleceği üzere Ahi Evran Vakfı'nın 1872 Tarihli Musakkafat ve Müstegallat İcmali¹⁶ yer almaktadır.

Tablo 1'de Kırşehir Sancağı'nın (Kaza-yı Kırşehri) Ahi Evran-ı Veli Evkaf'ına ait musakkafatında kayıtlı olan yapıların 224 adet olduğu, yapıların dışında kalan, vakfa irad sağlayan müstegallatların ise 183 adet olduğu görülmektedir. Tablonun devamında ayrı ayrı 7 tane olmak üzere bir kıta bağ bulunmaktadır. Bu bağlar sırası ile Mercimek oğlu Hüseyin'in oğlu Mehmed, Gök Alizade Osman Efendi'nin oğlu İzzet, Hacı Halil Ağa'nın oğulları Hacı İbrahim ve Mehmed, merhum Mehmed, Çend Ahmed oğlu Hacı Ali, Şaban oğlu Mehmed, Hacı Osman'ın kerimesi Meryem Hatun sorumluluğunda bulunmaktadır. Toplamda 224 musakkafat ve 190 müstegallat olduğu tablonun son kısmında verilmektedir.

Tablo 2, Kırşehir Sancağı'nın Ahî Evran Vakf-ı Şerifi görevlilerinde mevcut olan evkafa ait yerlerin hasılatının ne kadar olduğunu, toplamlarını ve kimlerin sorumluluğunda olduğunu göstermektedir.

Tablo 2: Ahi Evran Vakfı'nın 1875 Tarihli Hasılatı

Numara	(Görevlisi mahallinde mevcut bulunan evkaf mülhakatından Ahi Evran Veli Vakf-ı Şerifi Hasılatı)	Kuruş	Para
1	Bir kıta bağ yeri Gülcemal oğlu Bekir zevcesi Emetullah? Feragatinden Tataroğlu Ali uhdesinde	29	0
2	Bu dahi bağ yeri Şeyh İbrahim ve Cemal Efendiler feragatinden Eşref Efendi uhdesine	54	0
3	Bir kıta bai yeri Hacı Ahmed oğlu Şakir'in feragatinden Kör Hafızoğlu Ali bin Ömer uhdesine	24	0
4	Bir kıta tarla pederi Musa Beşe oğlu Musa fevtiyle intikalinden oğlu İbrahim uhdesine	24	0
5	Bir kıta tarla pederi Hacı Topal fevtiyle intikalinden oğlu Hacı Abdullah uhdesine	14	0
6	Bir kıta tarla pederi Kürt Süleyman fevtiyle intikalinden oğlu Topal Ömer uhdesine	14	0
7	Bir kıta tarla pederi Fat Timur oğlu Mahmud intikalinden oğlu Mehmed uhdesine	14	0
8	Bir kıta bağ yeri ihtiyar oğulları Hamza ve Abdullah	4	0

¹⁶ Kısaltma,özet

	yedlerinde bulunan bir kıta atik senedinin tebdili		
9	Bir kıta bağ yeri Fettah oğlu Ahmed kerimesi İbrahim? Fevtiyle intikalinden zevci Ali uhdesine	24	0
10	Bir kıta bağ yeri pederi Şeyh Bekir oğlu Yusuf fevtiyle intikalinden oğlu İsmail uhdesine	34	0
Ara Toplam		235	0
11	Bir kıta bağ yeri pederleri Berber Hasan'ın fevtiyle intikalinden oğulları Hasan ve Hidayet ve kerimesi Fatma uhdesine	14	0
12	Bir kıta bağ yeri pederi Göbekçi Hasan'ın fevtiyle intikalinden oğlu Yakub uhdesine	39	0
13	Bir kıta tarla pederi Terzi Abdurrahman'ın intikalinden kerimesi Ziyet Hatun uhdesine	14	0
14	Bir kıta bağ yeri pederi Hacı Alioğlu Musa fevtiyle intikalinden oğlu Emrullah uhdesine	9	0
15	Bir kıta bağ yeri pederi Hacı İsak intikalinden oğlu Halil uhdesine	21	0
16	Bir kıta tarla sened-i atikinın tebdilatından Ali Efendi uhdesine	4	0
17	Bir kıta tarla Hacı Said Efendizade Hacı İsmail Efendi feragatinden oğlu Said Efendi uhdesine	24	0
18	Bir kıta tarla pederleri Ali Ağa'nın oğlu Osman intikalinden oğulları Ahmed ve Mehmed ve Süleyman ve Hakkı? Ve İbrahim uhdesine	9	0
19	Bir kıta tarla bu dahi	10	0
20	Bir kıta tarla bu dahi	9	0
Ara Toplam		388	0
21	Bir kıta tarla bu dahi	9	0
22	Bir kıta tarla bu dahi	9	0
23	Bir kıta tarla bu dahi	9	0
24	Bir kıta tarla bu dahi	9	0
25	Bir kıta tarla bu dahi	8	0
26	Bir kıta tarla Hacı Osman oğlu İbrahim feragatinden Hacı Abdurrahman oğlu Hüseyin uhdesine	24	0

27	Bir kıta tarla pederi Köse Bekiroğlu Bekir'in fevtiyle intikalinden oğlu İbrahim Uhdesine	84	0
28	Bir kıta tarla pederi Köse Bekir'in intikalinden oğlu Feyzullah Efendi uhdesine	34	0
29	Bir kıta tarla Pederi Muslu? Bekir oğlu Bekir'in fevtiyle intikalinden oğulları Mehmed ve Ali uhdesine	9	0
30	Bir kıta tarla pederi Emin oğlu Hüseyin'in intikalinden oğlu Hüseyin uhdesine	14	0
Toplam		597	0

Kaynak: (BOA, EV.d, 22481)

Tablo 2, otuz sıradan oluşarak buna ek olarak ikisi ara toplam olmak üzere toplam üç kere yekün alınarak muhasebeleştirilmiştir. Belge transkripsiyonunda, bir kıta bağ yerinin Gülcemal oğlu Bekir zevcesi Emetullah (?) feragatinden Tataroğlu Ali sorumluluğunda olup 29 kuruş gelir ve Şeyh İbrahim ve Cemal Efendiler feragatinden Eşref Efendi sorumluluğundaki bağ yeri 54 kuruş olarak kaydedilmiştir. Bir kıta bağ yeri Hacı Ahmed oğlu Şakir'in feragatinden Kör Hafızoğlu Ali Bin Ömer sorumluluğunda olup 24 kuruş, bir kıta tarla pederi Musa Beşe oğlu Musa vefatıyla mirasından oğlu İbrahim sorumluluğunda 24 kuruş gelir kaydedilmiştir. Tablo 2'nin devamında bir kıta tarla pederi Hacı Topal vefatıyla mirasından oğlu Hacı Abdullah sorumluluğunda 14 kuruş, bir kıta tarla pederi Kürt Süleyman vefatıyla mirasından oğlu Topal Ömer sorumluluğunda 14 kuruş, bir kıta tarla pederi Fat Timur Mahmud mirasından oğlu Mehmed sorumluluğunda olup 14 kuruş gelir kaydedilmiştir. Belgede 4 kuruş ile en düşük gelire sahip olan bir kıta bağ yerinin ihtiyar oğulları Hamza ve Abdullah yedlerinde¹⁷ bulunan bir kıta atik senedinin değiştirilmesi ile ilgili kayıta aittir. Bir kıta bağ yeri Fettah oğlu ve kızının vefatıyla mirasından zevci Ali sorumluluğunda olup 24 kuruş kaydedilmiştir. Bir kıta bağ yeri pederi Şeyh Bekir oğlu Yusuf vefatıyla mirasından oğlu İsmail sorumluluğunda olup, 34 kuruş ve toplamında 235 kuruş gelir kaydedilmiştir. Tablonun devamında sırasıyla, bir kıta bağ yeri pederleri Berber Hasan'ın vefatıyla mirasından oğulları Hasan ve Hidayet ve kızı Fatma sorumluluğunda 14 kuruş, bir kıta bağ yeri pederi Göbekçi Hasan'ın vefatıyla mirasından oğlu Yakub sorumluluğunda 39 kuruş, bir kıta tarla pederi Terzi Abdurrahman'ın mirasından kızı Ziyet Hatun sorumluluğunda 14 kuruş, bir kıta bağ yeri pederi Hacı Alioğlu Musa vefatıyla

¹⁷ Güç-kudret, mülkiyet, hâkimiyet, nimet-lütuf, yardım-destek

mirasından oğlu Emrullah sorumluluğunda 9 kuruş, bir kıta bağ yeri Hacı İsak mirasından Halil sorumluluğunda 21 kuruş 20 para kaydedilmiştir. Ali Efendi sorumluluğunda bir kıta tarlanın sened-i atikinın değiştirilmesinden 4 kuruş gelir sağlanmıştır. Bir kıta tarla Hacı Said Efendizade Hacı İsmail Efendi feragatinden oğlu Said Efendi sorumluluğunda 24 kuruş, bir kıta tarla pederleri Ali Ağa'nın oğlu Osman mirasından oğulları Ahmed, Mehmed, Süleyman, Hakkı, İbrahim sorumluluğunda 9 kuruş, kaydedilmiştir. Belgede yedi sıra boyunca bir kıta tarla bu dahi açıklaması ile toplamda 63 kuruş gelir kaydedilmiştir. Tablonun devamındaki beş kayıt sırasıyla, bir kıta tarla Hacı Osman oğlu İbrahim feragatinden Hacı Abdurrahman oğlu Hüseyin sorumluluğunda 24 kuruş, bir kıta tarla pederi Köse Bekiroğlu Bekir'in vefatıyla mirasından oğlu İbrahim sorumluluğunda 84 kuruş, bir kıta tarla pederi Köse Bekir'in mirasından oğlu Feyzullah Efendi sorumluluğunda 34 kuruş, bir kıta tarla Pederi Muslu(?) Bekir oğlu Bekir'in vefatıyla mirasından oğulları Mehmet ve Ali sorumluluğunda 9 kuruş, bir kıta tarla pederi Emin oğlu Hüseyin'in mirasından oğlu Hüseyin sorumluluğunda 14 kuruş kaydedilmiştir. Tablonun son kısmında toplam kaydedilerek 597 kuruş 20 para kaydedilmiştir.

Belgenin bu kısmında gerçekleşen muhasebe işlemleri Osmanlı Devlet Muhasebe yöntemlerinden merdiven yöntemi uygulamasının basit bir şekline örnektir. Tablo 2'de alınan ara toplam sonrası ilavelerle merdiven basamağından aşağıya doğru artışların varlığı merdiven yönteminin ipuçlarını vermektedir. Belgeden görüleceği üzere birinci ara toplam 235 kuruş, ikinci ara toplam ise 388 kuruş ve 20 para olarak muhasebeleştirilmiştir. Ayrıca belgenin bu kısmı ve devam eden kısımlarında para birimi olarak hem kuruş hem de para olarak kayıtlı olduğu görülmüştür.

Tablo 3: Ahi Evran Vakfına Ait 1875 Tarihinde Kayıtlanan Tevkifatlar¹⁸

Mahallinde tevkif kılınan südüs ve saire		
	Kuruş	Para
Südüsü muhasebeci	30	30
Tevliyet	119	115
Kalemiye	30	0
Toplam	180	5

Kaynak: (BOA, EV.d, 22481)

¹⁸ Kesinti.

Tablo 3'te, vakıftan elde edilen gelirden, vakıfta görevli olarak çalışanlara ücretlerinin ödenmesi sırasında yapılan kesintiler gösterilmektedir.

Tablo 3'te ilk olarak muhasebecilere yapılan 30 kuruş 30 para tutarındaki kesinti kaydedilmiştir. Tevliyet, vakıf işlerine bakmakla görevli kişi olup, aldığı ücret üzerinden 119 kuruş 115 para ile en fazla kesinti yapılan kişidir. Kalemiyede görevli olan çalışanlara ödenecek ücret için yapılan kesinti ise 30 kuruştur. Tablonun son kısmında ise çalışanlara ödenen ücretler üzerinden toplamda 180 kuruş 5 para kesildiği kaydedilmiştir.

Tablo 4'te toplam gelirlere tevkiyatların yapılması sonrasında oluşan net gelirlerin dağılımı gösterilmiştir.

Tablo 4: Ahi Evran Vakfına Ait 1872 Tarihli Gelirlerin İcmali

İcmal (Gelirler-Tevkifat)		
	Kuruş	Para
Hisse-i Hazine	208	0
Hisse-i Katib	59	27,5
Hisse-i Cabi	59	27,5
Varaka Bahası	0	0
Toplam	417	15

Kaynak: (BOA, EV.d, 22481)

Tablo 4'te ilk olarak hazine hissesine kesilen 208 kuruş olarak kayıtladığı görülmektedir. Gelirler üzerinden öncelikle hazine hissesinin kesilmesi, günümüzdeki uygulamada da kâr üzerinden öncelikle devlete ödenecek olan vergi kesintisi yapıp, devamında yedek akçeler, temettüleri ve diğer kesintiler yapılmaktadır. Dolayısıyla Türk kültürünün çok güzel bir örneği olan bu durum, Türk Devlet geleneğinin ne kadar köklü ve sürdürülebilir olduğunun ve günümüze kadar uzandığının da bir göstergesidir. Tablonun devamında hisse-i kâtip (gelir ve giderleri kaydeden) ve hisse-i cabi (gelir ve zekâtları toplayan) kişilere ait kalanlar gösterilmektedir. Her ikisi de eşit olmak üzere 59 kuruş 27,5 para olarak kaydedilmiştir. Belgenin devamında varaka bahası olarak yazılan kayıta bir tutar yazmamaktadır. Sonunda ise toplam alınarak 417 kuruş 15 para kaydedilmiştir. Ancak her 3 kalemde de gösterilen gelir dağılımının toplamında 90 kuruş sapma meydana gelmektedir. Bu durumda hatanın hangi kalemden kaynaklandığını tespit etmek güçtür. Ancak, Hisse-i Hazine

kısımının 298 kuruş olan tutarın 208 kuruş olarak kayıtlanmasından kaynaklandığını ifade etmek olasıdır.

Belgenin devamında, Kırşehir Sancağı'nda olan evkaf-ı şerifenin 88 senesinin Eylül ayı başından Kasım ayına kadar evkaf muhasebecisi Refetlü Abdülkerim Efendi marifetiyle görülen ve yerine getirilen üç aylık musakkafat ve müstegallat gelirleri ile varaka baha,¹⁹ kalemiye ile ilgili tasdik edilen dokuz bin yedi yüz yirmi altı kuruş otuz para olduğu kayıtlanmıştır. Alınan talimatla südüsü kalemiye ve tevliyet²⁰ hisseleri üzerine açıklanan yüksek tutar iki bin dokuz yüz kırk yedi kuruş yirmi beş para indirilerek, altı bin yedi yüz yetmiş dokuz kuruş beş para noksanlık olduğu belirtilmektedir. Adı geçen Kırşehir posthanesinde Kasım ayında dahil edilen diğer gönderilen şeyler arasında nakden bila-idhal Canib-i Hazine-i Evkaf-ı Hümayun'a²¹ sunulan ve bu defterle beraber borç senetleri sıraya konulmuş, altı yüz kırk kıta resmi evrak ile birlikte sunularak yerine getirilmiştir.

Belgenin son kısmında, azaların onayını gösteren mühürler yer almaktadır. Mühürler, "Görevli Aza (boş)", "Görevli Aza es Seyyid Hasan Hüseyin", "Görevli Aza (boş)", "Görevli Aza es- Seyyid Abdullah", "Görevli Müdür-i Tahrirat(?)", "Görevli Muhasebeci-i Evkaf Abdülkerim", "Görevli Muhasebeci es Seyyid Mehmed Reşit", "Ed-Dai Müftü (mühür yok)", "Ed-Dai Naib, es- Seyyid Mehmet Salih", "Mutasarrıf-ı Liva-yı Kırşehri (?)" azalarına aittir. Defterin görevli kişiler tarafından mühürlenmesi (imzalanması) komisyon gibi onaylandığını göstermektedir.

Belgenin en sonunda ise defterin ıslak yönlü tarafının hazineye gönderildiği görülmektedir. İlmühaber cetvelleriyle karşılaştırma yapılarak derun-ı²² defterde yazılmış mevcut tutar, ilmühaber cetvelleri ile tutan harçlar, sırasına uygun ve bir biçimde hesap ve ihtiyaçlar varidat²³ idaresinden derkenara²⁴ muhtaç olduğu belirtilmektedir.

Sonuç

Tüm ahlak dışı davranışlara karşı olan Ahilik sistemi, toplumda orta kesimin kalkınmasında yardımcı olan teşkilatın adıdır. Ahilik sisteminin karşı olduğu davranışlar: ihtiyacın üzerinde tüketim yapmak, haksız rekabet,

¹⁹ Üzerinde yazı bulunan kâğıt, tek yaprak kâğıt.

²⁰ Bir vakfın işlerine bakma vazifesi. Mütevellilik.

²¹ Bila-idhal Canib-i Hazine-i Evkaf-ı Hümayun: Padişaha ait olmayan hazine vakfı.

²² İç, iç taraf, dâhil.

²³ Gelirler, gelir.

²⁴ Kenara veya alta yazılmış yazı, not, esas metin.

güçsüz ve zayıf kişilerin sömürülmesi ve kazancın haksızlık ile sağlanması şeklinde açıklanmaktadır. 13. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar Anadolu'da yaşamını devam ettiren esnaf ve sanatkârların oluşturduğu birliklere ahi birlikleri, idaresini sağlayan kişiye ise ahi denilmektedir. Ahi birliklerinde üretici ve tüketici ilişkisine, esnaf ve zanaatkârlığa / sanatkârlığa büyük önem verildiği görülmektedir. Ahilik sisteminde ilk eğitim, 10 yaşından küçük çocukların yamalık eğitimi almasıyla başlamaktadırlar. Yamalık eğitimine başlayan çocuklar, iki sene hiçbir ücret almadan zaviyelerde manevi olarak yetiştirilir ve karın tokluğuna çalıştırılmaktadırlar. Daha sonra iki kalfa ve bir ustadan eğitim görerek bir üst aşamaya yani ustalığa adım atıldığı bir eğitim sistemi söz konusudur.

Zamanla Türk esnaf ve zanaatkârı / sanatkârı toplumda ayrıcalıklı bir hale dönüşerek, şehir ekonomisinde önemli role sahip olmuşlardır. Doğrudan bir devlet denetimi bulunmayan Ahi teşkilatları, bir anlamda hem sosyal, hem de ekonomik bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Vakıflar ise, insanların inanç ve dünya görüşlerinin, hayatlarını devam ettirdiği sürede hatta ölümden sonraki ahiret hayatında da devam eden emin bir yol olarak tanımlanmaktadır. 13. yüzyıldan sonra yerleşik hayat ile beraber oluşturulan artı değer ve zengin kaynaklar oluşturularak varlıklı vakıfların kurulduğu ve bu vakıflar ile beraber etkin bir toplumun oluşturulması sağlanmıştır. Türk toplumunda, görevlerini yerine getirmeleri açısından Ahi zaviye ve vakıfların büyük önem taşıdığı görülmektedir

13. yüzyılda Anadolu Selçuklu Devleti döneminde ahilik sistemi oluşturulmuş ancak bu dönemde sistemin ortaya çıkmasını sağlayan tarihsel geçmişe ulaşamadığı görülmektedir. Ahi takma adının 19. yüzyıl sonlarında kullanılmayıp bu dönemde Şeyh, Efendi, Halife gibi unvanlar kullanılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun duraklama ve gerileme dönemlerinde esnafın vergileri ile karşılanan savaş maliyetleriyle birlikte, bazı insanların gelir elde etme amacıyla esnaflığa başlamasıyla birlikte Ahilik saygınlığını yitirmiş ve kâr oranı azalarak zamanla varlığını kaybettiği görülmüştür.

Bu çalışmanın konusunu ahilik sistemi ve vakıfları oluşturmaktadır. Bu konu dâhilinde Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinden elde edilen 23699 ve 22481 nolu defter özelinde ahilik vakıflarının incelenmesi ise çalışmanın amacını oluşturmuştur. Amaç doğrultusunda belgenin transkripsiyonu yapıldığında Kırşehir Sancağı'na ait 1289 (B.) (Eylül-Ekim 1872)- 1289 (L.), (Aralık 1872) ve 1292 (Ş.) (Eylül 1875) tarihinde bulunan Ahî Evran Vakfı müsakkafat ve müstegallatının müfredat kayıtları ile varaka baha ve kalemiye muhasebe kayıtlarının olduğu ortaya çıkmıştır. Bu belge, muhasebe

açısından incelendiğinde Osmanlı muhasebe kayıt yöntemi olan merdiven yöntemine göre kaydedildiği ve belirli aralıklarda toplam (ara toplam) alındığı görülmektedir. Yapılan işlemlerin açıklamaları ile birlikte yazılması muhasebenin tam açıklama kavramı ile uyumaktadır. Belgenin transkripsiyonu sonucunda Der Liva-yı Kırşehir'i'ne ait 224 musakkafat ve 183 müstegallat olduğu ve 7 tane müstegallatın başkalarının sorumluluğunda olduğu görülmektedir. Görevlisi mahallinde mevcut bulunan evkaf mülhakatından Ahi Evran Veli Vakf-ı Şerifi gelirlerini oluşturan 23 kişinin sorumluluğunda olarak ve 3 kere toplamın alınmasıyla 597 kuruş 20 paraya ulaşılmıştır. En yüksek gelire sahip olan bir kıta tarla pederi Köse Bekiroğlu Bekir'in vefatıyla mirasından oğlu İbrahim sorumluluğunda 84 kuruş gelir kaydedilmiştir. En düşük gelir bir kıta bağ yerinin ihtiyar oğulları Hamza ve Abdullah yedlerinde bulunan bir kıta atik senedinin değiştirilmesi ile bir kıta tarla sened-i atikinın tebdilatından Ali Efendi sorumluluğunda olan 4 kuruş gelire aittir. Görevli olarak çalışanlara, elde edilen gelirden ücretlerinin ödenmesi için yapılan kesintilerinde vakıf işlerine bakmakla görevli kişiye ödenen 119 kuruş 115 para en yüksek tutarı göstermekte olup, toplamda 180 kuruş 5 para kaydedilmiştir. Kalan kayıtlarında hisse-i hazine 208 kuruş kaydedilerek (90 kuruşluk sapmanın olma ihtimali ile) belge toplamının doğru hesaplandığı görülmektedir. Bu durumun Türk Devlet geleneğinin bir yansıması olarak gelirler üzerinden öncelikle devletin (hazinenin) payının kesildiği ve günümüzde de var olan bu uygulamanın Türk Kültürünün somut bir uygulaması olduğu görülmüştür.

Maddi tutarsızlıklar değerlendirildiğinde dönemin teknolojik aletlerin göz önünde bulundurulması gerektiği unutulmaması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akbaş, H. E., Bozkurt, S. ve Yazıcı, K. (2018). Osmanlı Devleti'nde Lonca Teşkilatı Yapısı ve Yönetim Düşüncesi İle Karşılaştırılması. *Muhasebe Ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (09), 165-202.
- Akyıldız, Y., ve Abay, A. (2017). Vakıf Müessesesinin Gelişimi Ve Mahiyeti Tarihsel Bir Değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(15), 141-157.
- Apalı, A. ve Bekci, İ. (2019). Osmanlı Devleti'nde Vakıf Bütçelerine 1030 (H.) Yılı Muhasebe Kayıtları Nezaretinde Bir Örnek. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(18), 291-317.

- Arı, M. (2009). Ahiliğin Siyasal Boyutları ve Günümüzde Yeniden Yorumlanması. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(1), 38-55.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Defter No: 22481, Fon Kodu: EV.d.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Defter No: 23699, Fon Kodu: EV.d.
- Bekci, İ. ve Apalı, A. (2019), Aydın Sancağı Tire Kazasında Bulunan Vakıfların 1275 (H.) Tarihli Muhasebe Defteri, *Akademik Araştırmalar Ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 11(20), 231-245.
- Bayram, S. (2012). Osmanlı Devleti'nde Ekonomik Hayatın Yerel Unsurları: Ahilik Teşkilâtı Ve Esnaf Loncaları. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (21), 81-114.
- Ceylan, K. (2014). Türk-İslâm Medeniyetinin Öncülerinden Ahi Evran Velî ve Medeniyetimize Etkileri. *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması, Eskişehir: Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB)*. Eskişehir, 131-144
- Çeker, F. (2017). Ahlaki Ve Sosyo-Ekonomik Bir Teşkilat Olarak Ahilik. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12, 84-99.
- Çelik, R. İ. (2018). Ahi Evran Vakfı ve Vakfiyelerinin Sosyo-Kültürel Açından Değerlendirilmesi/An Evaluation Of Akhi Evran Waqf And Waqfiyyas From Socio-Cultural Perspective. *Vakıflar Dergisi*, (50), 9-22.
- Çolaklar, H. (2019). Ahilik Geleneği ve Kütüphanecilik. *Electronic Turkish Studies*, 14(2).
- Döğüş, S. (2015). Osmanlı Beyliği Topraklarında Ahi Zaviyeleri Ve Şeyh Ede Balı Meselesi. 61-86.
- Durak, İ. ve Yücel, A. (2010), Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Etkileri ve Günümüze Yansımaları, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 151-168.
- Erdem, E. (2019). Ahilik Teşkilatı ve Anadolu Türk Şehirlerinin İktisadi Yapısı: Kayseri Üzerine Bir Değerlendirme. *Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (54), 208-230.
- Gemici, N. (2010). Ahilikten Günümüze Meslek Eğitiminde Model Arayışları Ve Sonuçları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8(19), 71-105.
- Gunduz, A., Y., Kaya, M. ve Aydemir, C. (2012). Ahilik Teşkilatında ve Günümüzde Tüketicilerin Korunmasına Yönelik Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2) , 37-54.

- Günay, E., Ağır, H. ve Türkmen, S. (2018). Ortaçağ İslam ve Batı Toplularının Sosyal Statülerinin Ekonomik Belirleyiciliği ve Ortaçağın Ekonomik Uygulamalarını Etkileyen Kurumların Mukayesesi. *In International Congress Oef Islamic Economy, Finance And Ethics Proceedings Book*, April, 7(8), 93-114.
- Güvemli, O. (1995). *Türk Devletleri Muhasebe Tarihi Osmanlı İmparatorluğu'na Kadar*, 1. Cilt, 2. Baskı, İstanbul: Süryay Sürekli Yayınları A.Ş.
- Hacıgökmen, M. (2012). Anadolu'da Ahiliğin Esnaf Teşkilatı Hâline Dönüşmesi ve Tımar Sistemine Yansımaları (Ankara Örneği). *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (32) , 263-91.
- Hacı, M. G. (2012). Vakıf, TDV İslâm Ansiklopedisi, 42, 479-486. <https://islamansiklopedisi.org.tr/vakif#105.02.2021>.
- Hızlı, M. (2011). Ahiliğin Anadolu'daki Gelişim Süreci. *İstanbul: Kırklareli Üniversitesi Yayınları*. (17-40).
- Karagül, M. (2019). Türk İslam Medeniyetinde Ahilik ve Devlet Anlayışı. *Ayrıntı Dergisi*, 7(74), 69-73.
- Kılınç, M. (2012). Türkiye'de Mesleki Teknik Eğitimi Şekillendiren Eğitim Kurumlarından Ahilik, Gedik, Lonca, Enderun Mektebi'nin Tarihi Gelişimleri NWSA: Vocational Education, 7(4), 63-73.
- Kızılar, H. (2015). Osmanlı Toplumunun Sosyal Dinamiklerinden Ahilik Kurumu. *Itobiad: Journal Of The Human & Social Science Researches*, 4(2), 408-423.
- Maden, F. (2015). Kırşehir Şer'iyye Sicillerinde Ahi Evran Ve Ahi Mesud Zaviyeleri. *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, (76), 133-146.
- Mahiroğulları, A. (2011). Selçuklu/Osmanlı Döneminde Kurumsal Bir Yapı: Ahilik/Gedik Teşkilatı ve Sosyo-Ekonomik İşlevleri. *Journal Of Social Policy Conferences*, (54), 139-154.
- Niray, N. (2002). Anadolu Ahiliği'nin Sosyo-Ekonomik Yönleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 24, 7-15.
- Öztürk, F., Kaya, Ö. ve Gedik, S. (2012). Geçmişten Günümüze Ahilikte Zenaat-Sanat ve Ticaret İlişkileri. *II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildiriler*, 425-434.
- Öztürk, N. (1991), Vakıflar Arşiv Kayıtlarına Göre Niksar Vakıfları, *Vakıflar Dergisi*, 22, 45-68.

- Öztürk, N. (1985). Toplum Devlet İlişkilerinde Vakıfların Yeri." *Vakıf Haftası Dergisi*, 2, 32-35.
- Öztürk, N. (2015). Ahilik Teşkilatı Ve Günümüz Ekonomisi, Çalışma Hayatı Ve İş Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (7), 1-12.
- Papatya, G., Papatya, N. ve Hamşioğlu, B. (2012). Ahilik Modern İşletmecilik Düşüncesini Ne Kadar Karşılama Zorundadır? -Etik Bir Tartışmanın Emik Düzlemi-, *I. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildiriler*, 485-498.
- Sarıkaya, M, S., (2008). Ahilik Kültürü Üzerine. *Yenises Dergisi*, (154), 24-27.
- Şahin, İ., (1988), *Ahi Evran*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1.Cilt, İstanbul.
- Tansü, Y. E., ve Özdemir, A. (2018). Selçuklularda Ahi Teşkilatı Ve Ekonomik Yapı. *1st International Economics And Business Symposium*, 779- 780
- Tekin, M. (2006). Bir Sosyal Kontrol Aracı Olarak Ahilik ve Toplumsal Dinamikleri. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21(21), 219-235.
- Turan, A. ve Gümüş, K. S. (2015). Türk Dünyasında Kültür, Sosyal Dayanışma ve Birlik Köprüsü Olarak Ahilik Teşkilatı ve Bu Bağlamda Türk Devletlerine Öneriler. *Journal Of International Social Research*, 8(41), 597-612.
- Uluyol, O. (2019). 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Bankacılığın Gelişimi. *Accounting & Financial History Research Journal*, (16), 19-40.
- Yavuz, F. (2013). Dünden Bugüne Kalite Anlayışı Hakkında Bazı Tespit ve Düşünceler. *Arşiv Dünyası*, (14-15), 51-54.
- Yıldız, H. (2012). Hacı Bektaş Velî İle Ahi Evran İlişkisi. *Turkish Culture & Hacı Bektaş Veli Research Quarterly*, (61),187- 206.
- Yiğit, İ. (2013). XVI. Yüzyıl Türkiyesi'nde Ahi Adlı Zaviyelerin Dağılışı. *Electronic Turkish Studies*, 8(5), 959-973.
- Yörük, D. (2008). Xv. Yüzyılda Karaman Topraklarında Ahiler ve Ahi Vakıfları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (20), 665-684.
- Yurdu, H. (2013). Anadolu'da İlk Esnaf Teşkilatı. *Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 6 (12), 253-266.
- www.odtugvo.k12.tr.

THE DEVELOPMENT OF THE AHI SYSTEM AND ITS FINANCIAL STRUCTURE, AND THE REVIEW OF ACCOUNTING RECORDS BELONG TO THE YEARS OF 1872-1875 OF AHI EVRAN FOUNDATION

 İsmail BEKÇİ^a

 Ali APALI^b

 Tuğba ÇULCU^c

Extended Abstract

The main elements of craft and trade, which have emerged in Anatolia and spread to villages over time, are solidarity and cooperation. The Ahi system, which aimed to create a socio-economic and national community, is an organization that helps the development of the middle section rather than an organization that allows a small number of people to rule over all the assets in the society. This system was established by the Seljuk and Ottoman Empires and contains religious, cultural, and social regulations. The Ahi community refers to an organization and a system of ideas as well as creating a system for people to have characteristics such as honesty, diligence, philanthropy, generosity, and hospitality, and aiming that these characteristics be adopted by those who do crafts and trade.

One of the objectives of the Ahi system is to create a new life and working culture related to the crafts and trades of the Turks who migrated to Anatolia from their homeland. Therefore, it is known that all trade and craft practitioners were gathered under a single organization and given moral, military, and vocational training.

The Ahi system, which is against all immoral behaviors, is the organization that helps the development of the middle class in society. Consuming more than necessary, unfair competition, exploitation of the weak, and unlawful

^a Prof., Süleyman Demirel University, ismailbekci@sdu.edu.tr

^b Assoc. Prof., Mehmet Akif Ersoy University, aapali@mehmetakif.edu.tr

^c MA Student, Mehmet Akif Ersoy University, tugba-culcu@hotmail.com

profits are the behaviors that the Ahi system opposes. The unions formed by trade and craft practitioners who lived in Anatolia from the 13th century to the 20th century are called the Ahi Unions, and the people who manage the unions are called Ahi. The Ahi unions cared greatly about the producer-consumer relationship, tradesman, and craftsmanship/artistry. In the Ahi system, education begins with the apprenticeship training given to children under the age of 10. Children who start their apprenticeship training are spiritually trained in zawiyahs for two years for free. This system is an education system in which the child passes to the next level, namely mastery, by being trained by two journeymen and a master.

Over time, Turkish tradesmen and craftsmen/artists had an important role in the urban economy and rose to a privileged position in society. The Ahi organizations, which were not directly subject to state control, appear as both social and economic institutions.

Foundations are defined as the safe pathways where people maintain their beliefs and philosophies during their lives and even in the afterlife. Wealthy foundations were established by developing surplus values and rich resources after the 13th century due to the settled life. An effective society has been created with these foundations. It has been observed that Ahi zawiyahs and foundations are of great importance in terms of fulfilling their duties in Turkish society.

The Ahi system was established in the 13th century during the Anatolian Seljuk State. However, in this period, the historical past that led to the emergence of the system could not be reached. The name Ahi was not used at the end of the 19th century, and titles such as Sheikh, Efendi, Khalifa were used in this period. The Ahi community lost its prestige and the rate of profit decreased as war costs were covered by the taxes of the tradesmen during the stagnation and recession periods of the Ottoman Empire and people started to work as tradesmen to earn income; thus, the system lost its existence.

This study focused on the Ahi system and its foundations. Thus, it aimed to examine the Ahi foundations within the context of the books numbered 23699 and 22481 obtained from the Ottoman Archives of the Prime Ministry. When the document was transcribed, it was revealed that the document consisted of the syllabus, accounting records, and curriculum records of the Ahi Evran Foundation, which was active in 1289 (B.) - 1289 (L.), and 1292 (Ş.) in Kırşehir District. Considering the examination of this document in terms of accounting, it is seen that it was recorded using the staircase

method, which is the accounting recording method of the Ottoman Empire, and the total (subtotal) was calculated at certain intervals. The fact that recordings of the transactions were written with their explanations complies with the full disclosure concept of accounting. The transcription of the document showed that Der Liva-yı Kırşehir collected the incomes from 224 buildings and 183 donated buildings, and the income from 7 donated buildings belonged to others. Incomes in the 23-day section of the Ahi Evran Foundation were prepared as 597 kuruş for 3 intermittent days. With the death of Köse Bekiroğlu Bekir, a continental field owner with the highest income, an income of 84 kuruş was recorded regarding his inheritance to his son İbrahim. The lowest income belongs to the income of 4 kuruş, which is the responsibility of Ali Efendi, from replacing the continental title deed in the hands of the eldest sons Hamza and Abdullah with the continental vineyard and changing the continental land deed. Among the deductions made for the payment of the wages of the officials from the income obtained, 119 kuruş and 115 money paid to the person in charge of the foundation works represent the highest amount, and a total of 180 kuruş and 5 money has been recorded. In the remaining records with 208 kuruş recorded in the treasury share (with the possibility of a deviation of 90 kuruş), it is seen that the total of the documents was calculated correctly. As a reflection of the Turkish State tradition, it is seen that the practice of cutting the share of the state (treasury) primarily over the revenues still exists today and is a concrete practice of Turkish Culture.

It should be reminded that the technology of the period should be taken into account when evaluating substantial inconsistencies.

Keywords: History of Islam, Accounting History, Ahi, Ahi System, Financial Structure.

